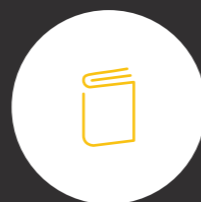

Artikkel 3

Av Kjell G. Salvanes

Inntektsforskjeller og sosial mobilitet i Norge

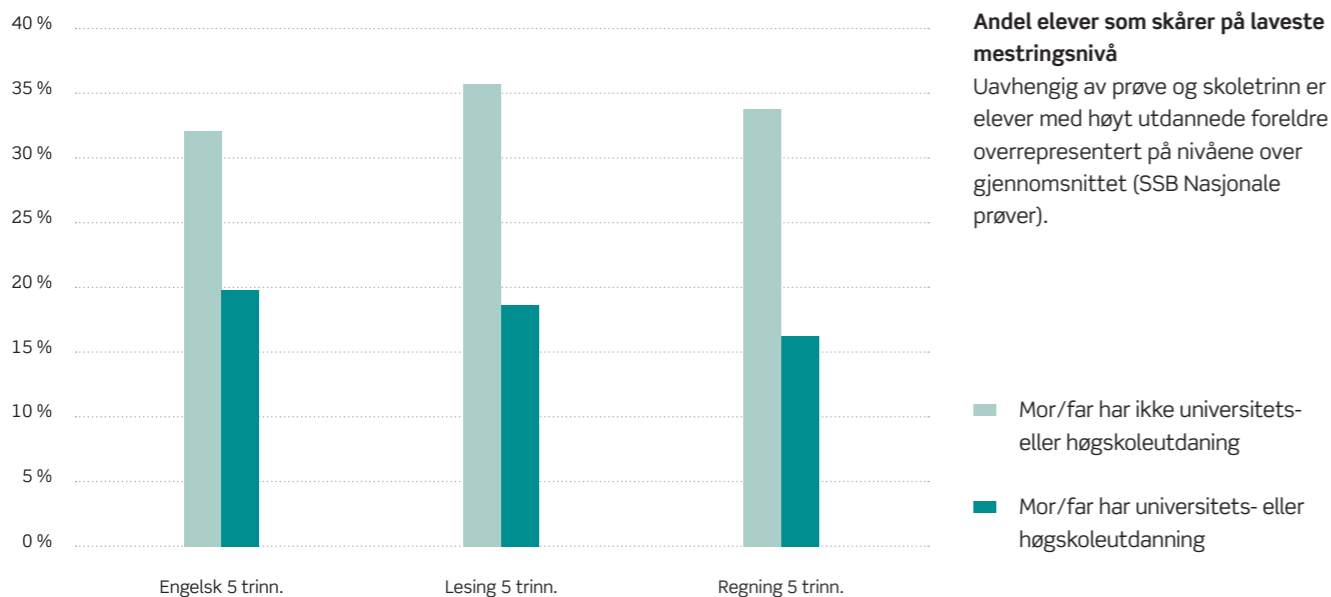

Sammendrag

Artikkelen gir et kort historisk overblikk over ulikhet i Norge med bakgrunn i mye nyere forskning på området. Videre drøftes de ulike mekanismene som henger sammen med sosial mobilitet. En viktig problemstilling i diskusjonene om sosial mobilitet handler om hvilke faktorer som har størst innvirkning. Hvor mye har foreldrenes inntekt å si for om barna får et godt voksenliv? Og hvilken betydning har foreldrenes utdanning?

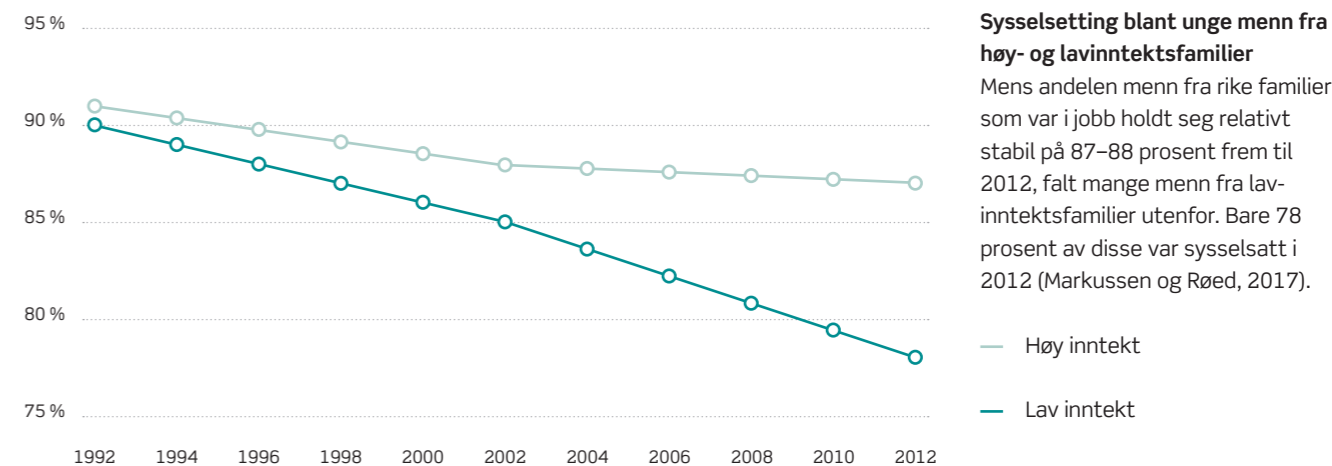
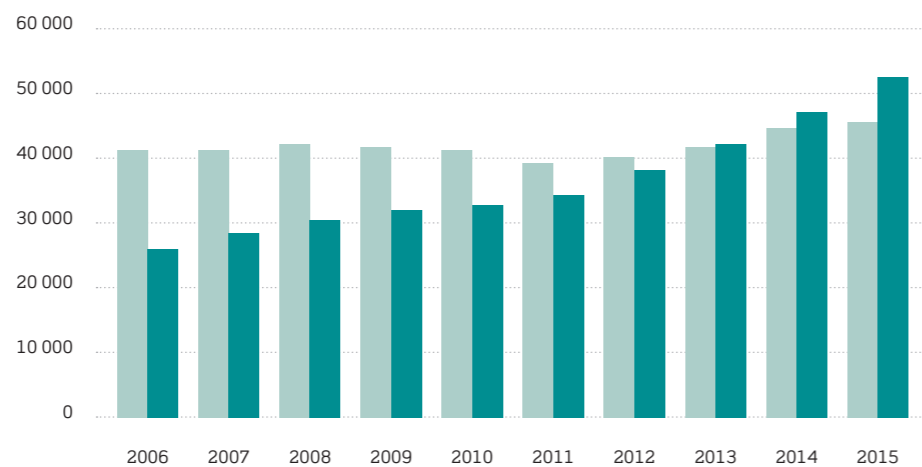
Artikkelen illustrerer tydelig sammenhengene mellom foreldres utdanning og barnas inntekt og utdanning videre i livet. Sammenhengen mellom utdanning og ulikhet illustrerer et interessant paradoks Norge i dag. Foreldres inntekt betyr lite for barnas inntekt, mens foreldrenes utdanning har nesten like stor betydning for barnas utdanning i Norge som i USA. Årsakene til dette er sammensatte, men konsekvensene er reelle. Dagens nye jobber krever mer og mer kompetanse, og i lys av dette vil en sementering av utdanningsulikhetene kunne gi økte forskjeller i årene som kommer.

Tall og fakta

Antall barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt
Det er et høyere antall barn som vokser opp i husholdninger med vedvarende lavinntekt blant barn med innvandrerbakgrunn enn barn uten innvandrerbakgrunn (SSB Inntekts- og formuesstatistikken).

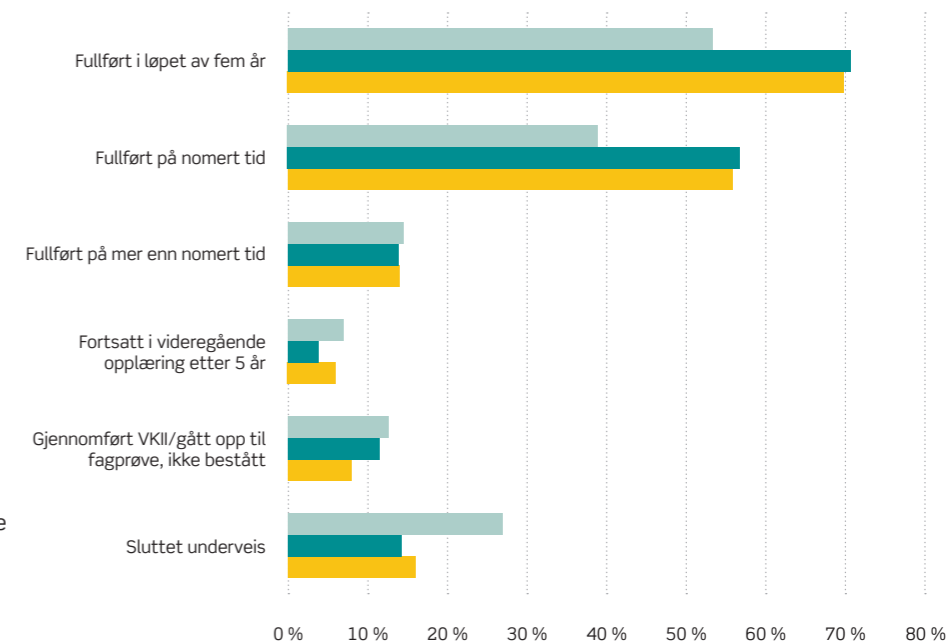
■ Barn uten innvandrerbakgrunn
■ Barn med innvandrerbakgrunn

Gjennomstrømming i videregående opplæring, etter innvandrerbakgrunn. 2010-2015.

Norskfødte med innvandrerforeldre fullfører videregående opplæring i like stor grad som unge generelt. Elever som ikke er født i Norge, fullfører i mindre grad, og 27 % slutter underveis i utdanningsløpet (SSB Gjennomstrømming i videregående opplæring).

■ Innvandrere
■ Norskfødte med innvandrerforeldre
■ Alle unge

Kjell G. Salvanes

Salvanes har et forskningsprofessorat i arbeidsmarkedsøkonomi ved Institutt for samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøyskole, og er forskningsdirektør ved CELE fra 2012. Han er Joint Managing Editor av et ledende tidsskrift i samfunnsøkonomi, *The Economic Journal*.

Salvanes forsker på en rekke problemstillinger knyttet til utdannings-, arbeidslivs- og helsepolitikk. Eksempler er gevinster av utdanning, tidlige investeringer i barn og unge, inntektsulikhet, helse, utdanning og intergenerasjonell mobilitet. Salvanes har også vært medlem av den norske Produktivitetskommisjonen (2014-2016), vært i utdanningskomiteen for Norges forskningsråd og i det danske forskningsrådet.

Salvanes' arbeid har blitt publisert i en rekke ledende tidsskrifter – inkludert *American Economic Review*, *Quarterly Journal of Economics*, *Journal of Political Economy*, *Review of Economics and Statistics*, *Journal of Labor Economics*, *Economic Journal*, *Journal of Public Economics* og *The Journal of the European Economic Association*.

INNLEDNING

Ulikhet er igjen høyt oppe på agendaen både til forskere, kommentatorer og politikere. Mange uttrykker bekymring for økende ulikhet og særlig hvilke konsekvenser det har for barn å vokse opp i samfunn med økende sosiale ulikheter. I denne artikkelen vil jeg forsøke å gi en liten historisk oversikt over ulikhet i Norge med bakgrunn i nyere forskning på området, peke på sammenhengen mellom ulikhet på et gitt tidspunkt og persistensen i ulikhet over tid. Begge deler er viktig, men det er kanskje særlig sammenheng mellom foreldres bakgrunn og effekten dette har på barnas inntekt og utdanning som er viktig når en er interessert i effekten av sosial bakgrunn på barnas muligheter. Jeg vil spesielt peke på sammenhengen mellom utdanning og ulikhet, og trekke fram et interessant paradoks i hvordan ulikhet gir seg til uttrykk i Norge i dag.

Men først kan det være nyttig å sette Norge inn i en litt videre sammenheng. Er det stor grad av ulikhet i Norge sammenlignet med andre land? Sammenligning med andre land er viktig på flere måter, men det gir et perspektiv på hva som er mulig å få til for å redusere ulikhet, og dermed også hva som er oppnådd i Norge. For være klar: det er veletablert at den økonomiske ulikheten er svært lav i Norge sammenlignet alle andre land. Et generelt mål for ulikhet måles med den såkalte Gini-indeksen som går fra 0 – fullstendig likhet i fordeling – til 1 som betyr at en person

«Med andre ord har Norge gått fra et land med høy grad av økonomisk ulikhet til veldig lav økonomisk ulikhet over en periode på et par generasjoner»

har all inntekt. I Norge i dag er Gini-koeffisienten 0.25 når en måler brutto arbeidsinntekt, som er standardmålet. Sammenlignet med andre OECD-land og i og for seg langt utover det, betyr dette at Norge har den lavest målte ulikheten på inntekt i dag. Norge er i dag samtidig et land med høy sosial mobilitet der barnas sosiale bakgrunn har relativt lite å si for deres inntektsutsikter. Den sosiale mobiliteten målt som hvor mye foreldres inntekt betyr for barnas inntekt som voksne, er på 0.15, som igjen er det laveste sammen med Danmark og Sverige. Med andre ord skårer dermed Norge høyt på den såkalte The Great Gatsby Curve, som illustrerer sammenhengen mellom inntektsulikhet innen en generasjon og neste generasjons utsikter til å klatre høyere opp i inntektsfordelingen sammenlignet med sine foreldre, dvs. inntektsmobilitet mellom generasjoner. I motsatt ende, med lavest skår blant vestlige land, finner vi USA, som både har stor inntektsulikhet og paradoksalt nok også lav sosial mobilitet. I mange utviklingsland er både ulikheten målt ved et tidspunkt og målt ved sammenhengen mellom generasjoner mye høyere enn i USA igjen.

Har det alltid vært slik? I tillegg til en internasjonal sammenligning vil vi gi en kort gjennomgang av hva vi vet om utvikling av ulikhet over tid, og hvordan sammenhengen mellom foreldrebakgrunn og barnas inntekt har endret seg over tid i Norge. Når har de største endringene eventuelt funnet sted, og hva kan årsakene være? Et relatert spørsmål er om vi har like stor

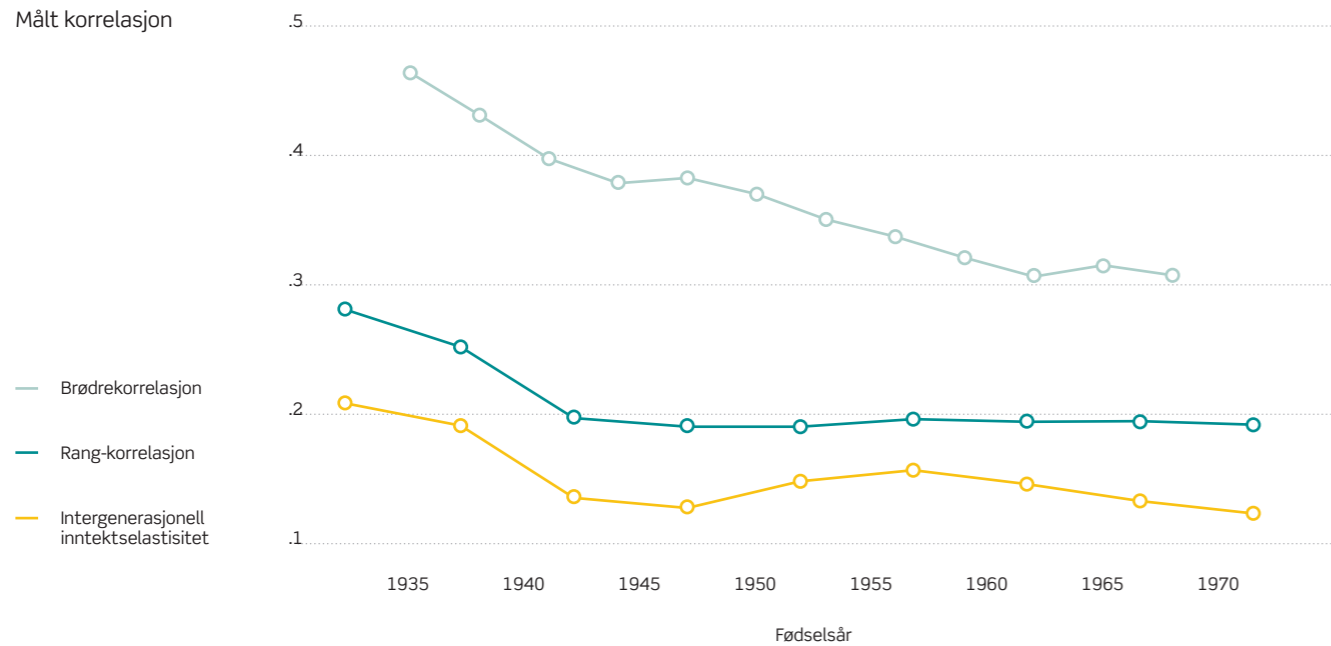
grad av likhet når det gjelder utdanning, dvs. om foreldrenes utdanning også betyr lite for barnas utdanning, slik som foreldrenes inntekt betyr lite for barnas inntekt?

ULIKHETEN BLIR REDUSERT OG MOBILITETEN ØKER FRA 30-TALLET

Forskere i Norge har tilgang til detaljerte data om økonomiske forhold i dag gjennom ulike registre med rike administrative data. Skal man studere forholdene lengre tilbake i tid er data-materialet mer begrenset. Skatteetaten samlet imidlertid inn inntektsdata (brutto inntekt) som en del av folketellingen i 1930, og disse viser at det var stor ulikhet i Norge i 1930. Måler vi ulikheten i 1930 ved den såkalte Gini-indeksen, finner vi at denne var på 0.5 eller noe i overkant avhengig av hvilke data en bruker, noe som er det samme for USA i dag (Berger, Salvanes & Vagle, 2017). På slutten av 1800-tallet var ulikheten igjen målt med Gini-indeksen 0.70. Som nevnt har de nordiske landene i dag en Gini-indeks på omkring 0.25, som er blant den laveste i OECD. Med andre ord har Norge gått fra et land med høy grad av økonomisk ulikhet til veldig lav økonomisk ulikhet over en periode på et par generasjoner.

Det er slik at ulikheten også i Norge har steget noe fra slutten av 80-tallet, men stigningen har ikke vært dramatisk. De antatte årsakene til stigningen er også ukontroversielle, som økt ►

Figur 1 - Utvikling av sosial mobilitet i Norge

- ▶ internasjonal handel og teknologisk endring. Samtidig med at man i Norge opplevde økt utjevning i inntekt økte også den sosiale mobiliteten.

Sammenligner vi fødselskullene i 1930 og rundt 1950 økte den sosiale inntektsmobiliteten fra et nivå som en har i USA i dag – en elastisitet på 0.4-0.5 (litt enkelt sagt at 40-50 prosent av barnas inntekt som voksne er forklart av fars inntekt) til dagens nivå på 0.10-0.20, for deretter å stabilisere seg.

Figuren nedfor illustrerer funnene i en ny studie vi har gjort på dette (Pekkarinen, Salavanes & Sarvamaki, 2016).

Figuren viser nedgangen i persistens i inntekt i voksen alder mellom gutter som er født fra

1930 til 1970 og deres fedre. Vi viser sammenhengen for tre ulike mål for intergenerasjonell mobilitet, og alle viser det samme. Fars inntekt betyr mye for gutters inntekt som voksne helt fram til de som er født rundt 1950. På det tidspunktet når den intergenerasjonelle mobiliteten sitt høyeste nivå (merk at i figuren vises persistensen), for deretter å flate ut. Med andre ord var det en veldig stor økning i den sosiale mobiliteten målt ved inntekt fram til ca 1950, og deretter er det ingen økning.

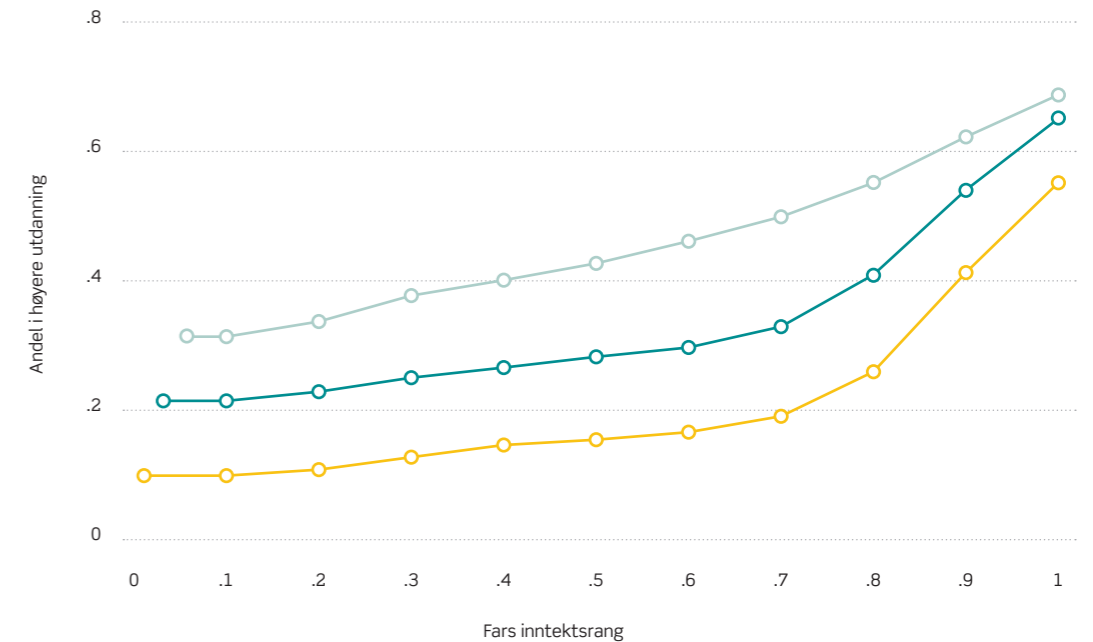
I vår studie finner vi at endringen i inntektsmobiliteten øker særlig i bunnen av fordelingen, dvs. blant de fattigste, og vi finner også en økt konvergens mellom by og land ved at mobiliteten i utkant-Norge nærmer seg den noe høyere mobiliteten i sentrale strøk.

Figur 2 - Andel i høyere utdanning, etter fars inntekt

Kilde: Salavanes, K.G., Sarvimaki, M., & Pekkarinen, T. (2016). The Evolution of Social Mobility: Norway over the Twentieth Century. Scandinavian Journal of Economics.

Fødselskohort

- 1970-1974
- 1950-1954
- 1935-1939

HVA SKJEDDE?

Årsakene til denne ganske dramatiske endringen har vi ikke fullt ut forstått, men etableringen og utviklingen av velferdsstaten har åpenbart spilt en rolle. Nøyaktig hva det er med velferdsstaten som er viktig er imidlertid mindre klart. Utdanningspolitikk er antakelig en viktig forklaringsfaktor, først med lik grunnskole i by og land, etablering av niåring ungdomsskole og etterhvert en tung satsing på høyere utdanning. For fødselskull fra omkring 1935 til 1950 øker den gjennomsnittlige lengden på utdanning drastisk.

Vi kan illustrere endringen i mobilitet i utdanning i samme periode ved å se på deltagelse i høyere utdanning over tid for ulike inntektsgrupper.

Figuren ovenfor måler andel i høyere utdanning på y-aksen som funksjon av foreldres inntekt målt på x-aksen for tre fødselskohorter (1935-39, 1950-54, 1970-74).

For det første ser vi det mer mekaniske at utdanningsnivået går opp for alle grupper over tid. Det som er veldig tydelig er at den store andelen av de rikeste 30 prosentene i de to første kohortene fram til 1950, er jevnet kraftig ut for fødselskohorter født på 70-tallet. Likevel er det en ganske sterk sammenheng mellom foreldres inntekt og utdanningsnivå på 70-tallet (og i dag), men i alle fall svakere enn før andre verdenskrig og tidlig 50-tall. Vi kommer tilbake til denne sammenhengen. ▶

«Foreldres inntekt betyr lite for barnas inntekt, mens foreldrenes utdanning har nesten like stor betydning for barnas utdanning i Norge som i USA»

- Det var også andre viktige institusjoner som ble utviklet parallelt med den økende sosiale mobiliteten. Den første hovedavtalen mellom LO og Norsk Arbeidsgiverforening ble inngått i 1935, og var et grunnlag for sentrale lønnsforhandlinger. Resultatet ble en sammenpresset lønnsstruktur. Lønnsstigen ble rett og slett kortere, og det ble dermed lettere å klatre samtidig som lønnsulikheten blir redusert. Det er god grunn til å tro at dette er viktig.

Folkehelsen ble også forbedret i samme periode, dels som følge av initiativ fra private filantropiske organisasjoner, og dels en begynnende offentlig satsing. Utviklingen av velferdsstaten

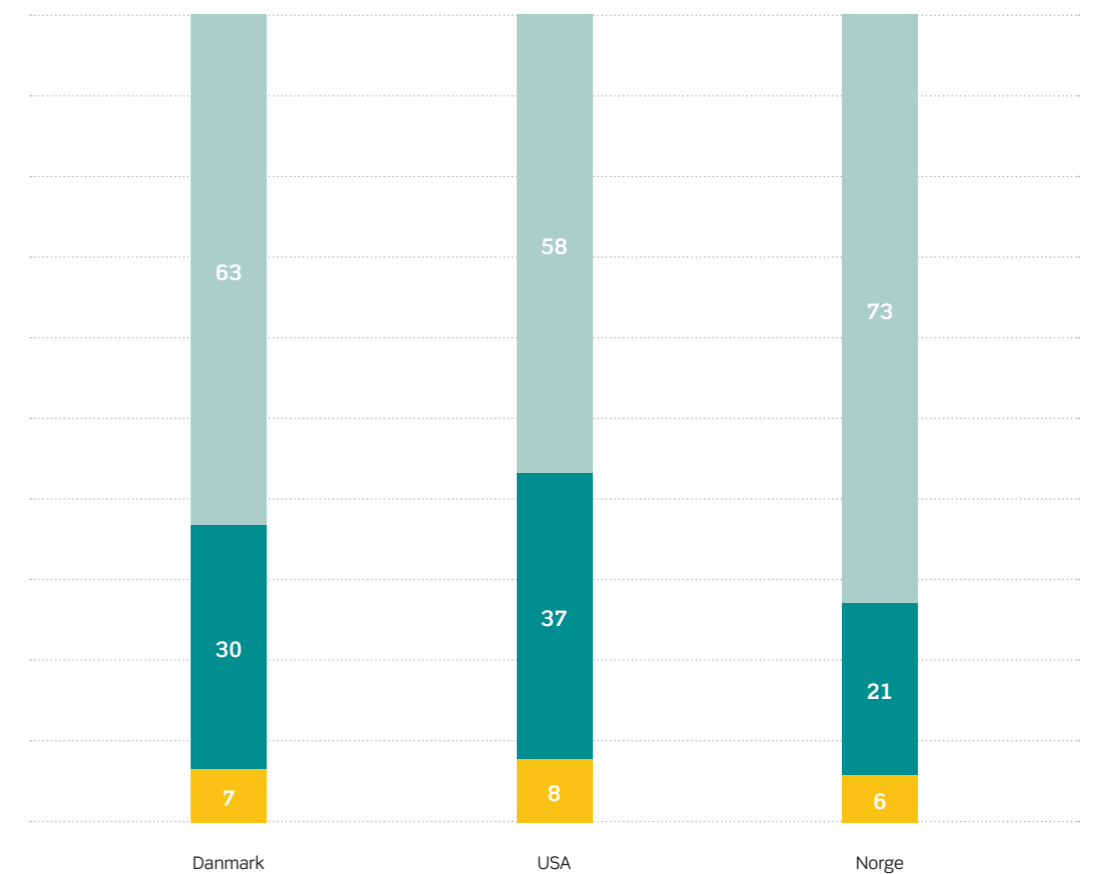
slik vi kjenner den i dag, var en kombinasjon av offentlige tiltak og private tiltak. Et eksempel på det siste er at NKS åpnet mor-barn-stasjoner. I en studie ved NHH viser vi at dette hadde stor betydning for barnas helse som voksne, og derfor også for deres utdanning og yrkesdelaktelse. Særlig var det en stor forbedring blant de fattigste (Butikofe, Løken & Salvanes, 2016). Enda viktigere er bekjempelsen av tuberkulose. En folkesykdom som ikke bare var dødelig, men som hemmet skolegang og arbeidsevne. Våre studier viser at også dette hadde en positiv effekt på utdanning og sosial mobilitet (Butikofe og Salvanes, 2016). ►

Figur 3 – Forholdsmessig andel personer mellom 20-34 år i høyere utdanning, etter foreldrenes utdanning i Danmark, USA og Norge (2012)

Figuren viser forholdsmessig andel personer mellom 20-34 år i høyere utdanning, brutt ned etter foreldrenes utdanning (grunnskole, videregående utdanning, eller høyere utdanning) i 2012, for Danmark, USA og Norge.

Kilde: OECD. (2014). Tabell A4.1.

■ Høyere utdanning
■ Videregående utdanning
■ Grunnskole

► LIKHET I UTDANNING?

Vi viste nettopp at utdanning var en viktig årsak til den store økningen i sosial mobilitet når en fokuserer på sammenhengen mellom foreldres og barnas inntekt. Det er imidlertid et paradoks at den sosiale mobiliteten i utdanning er forbausende lav, selv i dag. Foreldres inntekt betyr lite for barnas inntekt, mens foreldrenes utdanning har nesten like stor betydning for barnas utdanning i Norge som i USA. Dette er nok et fenomen som er lite kommunisert, og enda dårlige forstått.

Først, la oss dokumentere dette litt. Måler vi andelen av barn i høyere utdannelse (målt i 2012), der foreldre har enten bare grunnskole, videregående eller høyere utdannelse, ser vi fra figuren nedenfor at i Norge kommer omtrent 73 prosent av de som studerer fra hjem der også foreldrene har høyere utdannelse. Dette er en nokså lik andel som for USA og Danmark, og om noe er det faktisk en høyere andel enn for USA og Danmark. Likeledes er det slik det er bare ca 20 prosent av ungdom som studerer som har foreldre med videregående, og bare 8 prosent av de som studerer har foreldre med grunnskole. Igjen nokså likt med USA og Danmark, og om noe i underkant for Norge.

Bruker vi et standardmål for intergenerasjonell mobilitet i utdanning, finner vi at den er 0.22 for Norge (Black, Devereux & Salvanes, 2005), og 0.25 for USA. Med andre ord gir også dette

målet en indikasjon på at foreldres utdanning betyr mye for barnas utdanning selv om vi har sett en utvikling over tid. Og det er interessant at selv om foreldres inntekt betyr lite for barnas inntekt i motsetning til i USA, er det nokså lik sammenheng mellom foreldres utdanning og barnas utdanning i USA og Norge.

Det kan hende at kulturelle normer og forventninger til utdanning er forskjellige i ulike sosiale grupper, og derfor mer krevende å endre ved politikk. Alternativt kan en sammenpresset lønnsstruktur føre til en lavere avkastning på utdanning i Norge, sammenlignet med de fleste andre OECD-land. Lav lønnsulikhet kan altså gi svakere insentiver til å investere i høyere utdanning. Selv om en sjenerøs studiefinansiering har virket i motsatt retning, påpeker OECD stadig at Norge har færre mastergrader enn gjennomsnittet i OECD. Årsaken til store ulikheter i utdanning og sterk persistens i utdanningsvalg mellom foreldre og barn, kan altså ha sammenheng med en sterk politisk vilje og evne til å utjevne inntektsforskjeller.

Årsakene er nok sammensatte, men konsekvensene er reelle. Dagens nye jobber krever mer og mer kompetanse, og i lys av dette vil en sementering av utdanningsulikhetene kunne gi ytterligere forskjeller i årene som kommer. Generelt sett for økonomisk utvikling er kanskje heller ikke dette bra, siden det kan true omstillingsmulighetene i økonomien. ●

Referanser

B

Black, S. E., Devereux, P. J., & Salvanes, K. G. (2005). Why the Apple Doesn't Fall Far: Understanding Intergenerational Transmission of Human Capital. *American Economic Review* 95: 1 (March), 437-449.

Berger, E., Salvanes, K.G., & Vagle, H.B. (2017). Explaining Inequality in Norway 1890 til 2030. memo, NHH.

Bütikofer, A., & Salvanes, K.G. (2016). Disease Control and Inequality Reduction: Evidence from a Tuberculosis Testing and Vaccination Campaign. Under revisjon for *Review of Economic Studies*.

Bütikofer, A., Løken, K.V., & Salvanes, K.G. (2016). Long Term Consequences of Access to Well-child Visits. Discussion paper NHH.

S

Salvanes, K.G., Sarvimaki, M., & Pekkarinen, T. (2016). The Evolution of Social Mobility: Norway over the Twentieth Century. *Scandinavian Journal of Economics*.